

Беларусістычная глотадыдактыка...

Радаслаў Калета

Варшаўскі ўніверсітэт

e-mail: rkaleta@uw.edu.pl

ORCID: 0000-0001-6892-9332

**Беларусістычная глотадыдактыка
як паўнаўартасная галіна навукі¹**

Рэзюмэ

У артыкуле аналізуюцца розныя разуменні тэрмінаў *беларуская мова як замежная* ды *беларусістычная глотадыдактыка*, якія сустракаюцца як у Польшчы, так і ў Беларусі, але часта разумеюцца па-свойму ў кожнай краіне. Аўтарам прапануюцца дэфініцыі тэрміна *беларусістычная глотадыдактыка* ў адрозненне ад тэрмінаў *лінгвадыдактыка*, *методыка* і *дыдактыка*.

Ключавыя словы: беларусістычная глотадыдактыка, беларуская мова як замежная, тэрмін, дэфініцыя, гісторыя БМЗ.

Abstract

Belarusian Glottodidattica / Belarusian Language Pedagogy as a Full-fledged Field of Science

The paper gives grounds to creating a new area of research referred to as glottodidactics of the Belarusian language. It is devoted to theoretical considerations which, actually, have never been discussed in more detail or have lacked precise terminology in the literature on Belarusian as a foreign language. Consequently, the paper

¹ Дадзены артыкул быў напісаны на аснове аднаго з раздэлаў кнігі *Памылкалогія ў беларусістычнай глотадыдактыцы* [Kaleta 2018: 57-110]. Кніга даступная ў Мінску ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі і ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы імя Якуба Коласа НАН Беларусі (замоўіць яе можна ў Інтэрнеце на старонцы кафедры беларусістыкі ВУ).

presents various definitions of the area referred to as glottodidactics of the Belarusian language.

Keywords: Glottodidactics of the Belarusian Language, Belarusian Language as a Foreign Language, Term, Definition, Glottodidactics of the Belarusian Language History.

Беларуская мова – гэта паўнаўартасная мова беларускага народа і адна з дзяржаўных моў беларускай дзяржавы (гэта часта падкрэсліваюць беларускія даследчыкі, напрыклад, вядомы мовазнаўца прафесар Нацыянальнай акадэміі навук Аляксандр Лукашанец [гл. Лукашанец 2014]). Яна паспяхова існуе і ў Інтэрнеце, дзе яна адзначаецца наяўнасцю дастатковай лінгвістычнай базы, нацыянальнай раскладкі клавiятуры, сістэмы праверкі арфаграфіі. Акрамя гэтага беларуская мова мае сваё месца ў сістэме аўтаматычнага перакладу, існуе таксама нацыянальны корпус беларускай мовы і г.д. На падставе вышэй сказанага, можна сцвярджаць, што беларуская мова існуе і развіваецца ў пісьмовай форме ды ў інтэрнэт-прасторы. Беларускаю моваю ўсё часцей цікавяцца замежнікі (у Беларусі або за мяжой), якія вывучаюць беларушчыну як чарговую замежную мову і таму, у дачыненні менавіта да іх,

Радаслаў Калета

выкарыстоўваецца фармулёўка *беларуская мова як замежная* (БМЗ), якую ўпершыню (і толькі адзін раз, без дэфініцыі) выкарыстала Вікторыя Ляшук² з БДУ ў артыкуле з 1998 года [гл. Ляшук 1998] і потым у наступных сваіх працах [гл. Ляшук 1999, 2000]. Потым тэрмін БМЗ папулярывала Лідзія Сямешка, якая займалася гэтай тэматыкай ужо ў канцы 1990-ых гадоў. У 1997-2000 гг. яна была загадчыцай кафедры сучаснай беларускай мовы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (БДУ) і спрыяла адкрыццю ў межах спецыяльнасці *беларуская філалогія* спецыялізацыі *беларуская мова як замежная* [параўн. Сямешка 2018: 15]. Згаданая спецыялізацыя існавала ў 2000-2013 гг. для студэнтаў 3-5 курсаў філфака, якія атрымлівалі дадатковую спецыяльнасць «Выкладчык беларускай мовы як замежнай» [Рамза 2018: 57, 60]. Беларуская мова як замежная выкладалася ўжо ў 1991 г. ва ўпершыню арганізаванай на філалагічным факультэце БДУ Міжнароднай школе беларускай мовы, літаратуры і культуры, якая функцыянавала тры сезоны [гл. Сямешка 2017: 37-38; Рамза 2018: 59]. У якасці IV Летняга семінара беларускай мовы, літаратуры і культуры яна была адноўленая ў 1999 г. намаганнямі Л. Сямешкі [Рамза 2018: 59]³. У сувязі з гэтым кафедра сучаснай беларускай мовы выдала дапаможнік *Гаворым па-беларуску* [параўн. Сямешка 2018: 16], у прадмове да якога Л. Сямешка свядома выкарыстала тэрмін *беларуская мова як замежная* [Сямешка і інш. 1999: 6]. У 2001 г. гэтым тэрмінам карысталася Лілія Плыгаўка [Плыгаўка 2001], а потым іншыя даследчыкі [напр. Чахоўская 2006; Чахоўскі 2006]. Да той пары неяк абыходзіліся без яго, гаварылася пра беларускую мову для рускамоўных. Курыраваць гэты

напрамак на кафедры было даручана менавіта дацэнту Вікторыі Ляшук і аспіранту Л. Сямешкі Георгію Чахоўскаму. Тады і пачалі распрацоўваць праграма-вучэбную дакументацыю гэтага адукацыйнага напрамку. На кафедры сучаснай беларускай мовы філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта выйшлі з друку «Праграма па спецыялізацыі «Беларуская мова як замежная»» (складальнік В.М. Ляшук) [Ляшук 2000], зацверджана саветам філалагічнага факультэта 23 снежня 1999 года, і Праграмы спецкурсаў спецыялізацыі «Беларуская мова як замежная»⁴ (аўтары-складальнікі В.М. Ляшук, Л.І. Сямешка, А.А. Пачухіна, З.І. Бадзевіч, Г.І. Басава, Ж.Я. Белакурская, С.А. Важнік, Г.К. Чахоўскі, І.Р. Шкраба) [Ляшук і інш. 2000], зацверджана саветам філалагічнага факультэта 30 сакавіка 2000 года. Першы пад гэтай назвай працаваў як семінар В. Ляшук, там студэнты пісалі працы па розных праблемах дыдактыкі, хаця В. Ляшук тады выкарыстоўвала тэрмін *лінгваметодыка* [гл. Ляшук 2000: 2, 3]. Але ў 2000 годзе Л. Сямешка давялося пакінуць кафедру, дзе напрамак БМЗ развіваўся, але неяк млява. Летняя школы перасталі праводзіць, а неўзабаве В. Ляшук надоўга ад'ехала ў Славакію⁵. Актыўна падключ

⁴ На рэдакцыйнай старонцы чытаем: «Праграма з'яўляецца першай у беларускай лінгваметодыцы работай названай тэматыкі і прызначаецца для студэнтаў філалагічнага факультэта, якія спецыялізуюцца ў выкладанні беларускай мовы іншаземцам». Што цікава, у праграме звяртаецца ўвагу на тыповыя памылкі у замежнай аўдыторыі [гл. Ляшук 2000: 3, 5].

⁵ Паводле яе слоў, у 1996 г. на філфак БДУ з Міністэрства адукацыі прыйшла заяўка высялаць у Славакію выкладчыка навучачай студэнтаў беларускай мове. В. Ляшук першы, як кажуць славакі, лектар беларускай мовы ў гэтай краіне. Яна выкладала ў 1996 г. навучальны год, а потым вярнулася ў БДУ, а на яе месца прыехаў супрацоўнік Міністэрства адукацыі Віталь Маслоўскі і выкладаў да 2003 г. Потым з 2003 да 2011 БМЗ зноў выкладала В. Ляшук, а затым лектарат перавялі ў Нітру, там беларуская мова вывучалася на бакалаўрыяце як трэцяя пасля рускай і ўкраінскай (паводле слоў Алены Калечыц, якая выкладала БМЗ у Нітры, у 2018 годзе выпусцілі апошніх студэнтаў, якія вучылі беларускую мову. Цяперашняе кіраўніцтва адмаўляецца адкрываць групу, бо мала зацікаўленых – патрабуюць не менш за 10 заяў. Гл. таксама Калечыц 2018). Беларуская мова была ў Прэшаве спецыялізацыйнай па славістыцы. У Прэшаве абаронены дзве кандыдацкія дысертацыі па беларускай мове: Івана Сліўкова (тады Джундова), «Самуэл Цамбел і Яўхім Фёдаравіч Карскі ў кантэксце беларускай і славацкай гістарычнай лінгвістыкі» (Ivana Džundová, «Samuel Cambel a Javchim Fiodaravič Karski v kontexte slovenskej a bieloruskej historickej jazykovedy». Dizertačná práca, Prešov 2008, 222 с.) і Яна Ладзьянска (у дзявоцтве Юскова): «Сістэма дэклінацыі субстантываў у беларускай літаратурнай мове» (Jana Ladzianska, «Deklinacny systém substantív v spisovnej bieloruštine». Dizertačná práca, 2008, 157 с.). В. Ляшук была кансультантам, а потым апанентам, а кіравала

² А не Л. Сямешка, як я пісаў раней [гл. Kaleta 2018]. Але як В. Ляшук, так і Л. Сямешка актыўна займаліся распрацоўкай тэматыкі БМЗ у падобны перыяд і на адной кафедры і таму абедзве маюць вялікія заслугі ў гэтай галіне.

³ «Двойчы, у 2000 і 2001 гг., кафедра сучаснай беларускай мовы на чале з новым загадчыкам З.І. Бадзевіч арганізавала і праводзіла школу ўвосень, але гэта нельга назваць удачай спробай: і не толькі праз абмежаваную напайнальнасць удзельнікамі, а найбольш праз перанагрузку саміх выкладчыкаў, паколькі заняткі ў школе супадалі з пачаткам семестра для беларускіх студэнтаў. Яшчэ раз «рэанімаваць» летнюю школу на філалагічным факультэце пры фінансавай падтрымцы Міністэрства адукацыі ўдалося ў 2012 г., што бясспрэчна сведчыла пра яе запатрабаванасць» [Рамза 2018: 59]. Летняя школа ў чарговы раз адноўлена ў 2015 г. з ініцыятывы зноў жа Л. Сямешкі ўжо на базе РІВШ БДУ пасляхова адпрацавала 4 сезоны [Рамза 2018: 59, больш: Сямешка 2017].

Беларусістычная глотадыдактыка...

чылася да гэтай праблематыкі Таццяна Рамза, якая выдала падручнікі і арганізавала секцыю БМЗ на V-м Кангрэсе беларусістаў у 2010 г. Але, у 2008-2009 гг., калі пачалася адукацыйная рэформа (пераход на 2-хступеневе навучанне) і пачалі стварацца новыя адукацыйныя стандарты, БМЗ чамусьці выпала з усіх планаў і праграм. Нібыта, яе перадалі з БДУ ў Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт (МДЛУ), але ў нацыянальным класіфікатары спецыяльнасцяў яе не стала. На філалагічным факультэце БДУ чытаецца толькі спецкурс па БМЗ, а ў МДЛУ адбываюцца індывідуальныя заняткі для замежных навучэнцаў [гл. Семянькевіч 2017]. Тэрміналагічныя пытанні ў адносінах да БМЗ на сённяшні дзень не найпершае ў плане актуальнасці. Сёння больш важны сам гэты кірунак, распрацоўка лінгвістычных асноў выкладання БМЗ, стварэнне дыдактычнай базы. Можна таму цяпер эмпірычныя распрацоўкі (стандарты, узроўні, тэсты) пераважаюць над тэарэтычнымі. Тэрміналагічны апарат не так часта абмяркоўваецца і абмяркоўваўся: «За савецкім часам арганізаванае навучанне іншаземцаў беларускай мове не ўяўлялася магчымым. Адпаведна незапатрабаванай заставалася распрацоўка пытанняў метадыкі навучання беларускай мове іншаземцаў, тэрміналагічны апарат гэтай дысцыпліны. І толькі з набыццём дзяржаўнай незалежнасці і атрыманнем беларускай мовы статусу дзяржаўнай мовы гэтае пытанне актуалізавалася» [Сямешка 2018: 15]. Узроўневы падыход да выкладання БМЗ актуалізавала Таварыства беларускай мовы (ТБМ) імя Францыска Скарыны, якое арганізавала навуковыя калектыў і выданне тэстаў. Менавіта кіраўніцтва ТБМ звярнулася да Л. Сямешкі з прапановай прарэцэнзаваць выданне і актуалізаваць праблематыку на дзяржаўным узроўні. Пасля шматлікіх абгрунтаванняў у розных інстанцыях тэму ўключылі ў «Дзяржаўную праграму навуковых даследаванняў» (на 2016-2020 г.г.). Паводле слоў Л. Сямешкі, у межах яе будзе распрацаваны комплекс дзяржаўных нарматыўна-праграмных дакументаў і вучэб-

ных матэрыялаў, на падставе якіх беларуская мова як замежная будзе мець не толькі віртуальны, але і рэальны статус. Плённым вынікам гэтай цяжкай працы стала выданне ў 2016, 2017 і 2019 гг. лексічных мінімумаў па беларускай мове як замежнай для элементарнага (А1) [гл. Сямешка, Барысенка, Рамза, Якуба 2016] і базавага (А2) [гл. Сямешка, Барысенка, Кныш, Рамза, Якуба 2017, 2019] узроўняў, а таксама ў 2017, 2018 і 2019 гг. тэстаў па БМЗ для элементарнага (А1), базавага (А2) [гл. Сямешка, Барысенка, Кныш, Якуба 2017, 2019], сярэдняга (парагавага, В1) і сярэдняга (павышанага, В2) [гл. Сямешка, Барысенка, Кныш 2018, 2019] узроўняў.

У артыкулах беларускіх даследчыкаў тэрмін *беларуская мова як замежная* найбольш папулярны [напрыклад, Ляшук 1998, 1999; Плыгаўка 2001, 2006; Чахоўская 2006; Чахоўскі 2006, Сысой 2008; Хоміч 2010; Клябанаў 2011; Чахоўскі 2011; Барысенка 2012, 2017; Любецкая 2012; Кныш 2013; Якуба 2013; Ракава 2015, 2017; Семянькевіч 2015, 2017; Рамза 2016; Старавойтава 2016; Супрунчук 2016; Сямешка 2016]), хаця сустракаюцца і сінонімы. Напрыклад, Вікторыя Ляшук у навуковым артыкуле выкарыстоўвае фармулёўкі: *навучанне беларускай мове іншаземцаў/чужаземцаў* [Ляшук 1998: 309, 310], *вывучэнне мовы замежнымі грамадзянамі* [Ляшук 1998: 310], *вывучэнне/выкладанне беларускай мовы ў замежжы* [Ляшук 1998: 309, 311], *лінгва-методыка беларускай мовы* [Ляшук, Салаўёў 2001: 90], *выкладанне беларускай мовы для англамоўных навучэнцаў* [Ляшук, Салаўёў 2001: 90], *выкладанне беларускай мовы іншаземцам* [Ляшук, Салаўёў 2001: 91], а ў сваёй праграме: *беларуская лінгва-методыка і выкладанне беларускай мовы іншаземцам* [Ляшук 2000: 2]. Георгій Чахоўскі карыстаецца фармулёўкай *выкладанне беларускай мовы іншаземцам* [Чахоўскі 2006: 180], Кавалёва ўзгадвае *вывучэнне беларускай мовы іншаземцамі* [Кавалёва 2007: 62], Кацярына Любецкая выкарыстоўвае фармулёўку *выкладанне беларускай мовы замежным навучэнцам і выкладанне беларускай мовы замежнікам* [Любецкая 2012: 388], Таццяна Рамза піша пра *беларускую мову для замежнікаў, выкладанне беларускай мовы іншафонам* [Рамза 2016], *выкладанне беларускай мовы замежным студэнтам і стажорам* [Рамза 2018], а Аксана Семянькевіч выкарыстоўвае таксама фармулёўку *выкладанне*

загадчыца кафедры праф. Ю. Дудава. Студэнт В. Ляшук, потым магістрант Павел Салаўёў распрацоўваў падручнік беларускай мовы для англамоўных навучэнцаў, але кандыдацкую дысертацыю ён пісаў па іншай праблеме, бо не было дзе тэму па БМЗ абараняць. Больш пра сувязі гл. артыкул на сайце славістычнага інстытута імя Яна Станіслава Славацкай акадэміі навук [гл. Lašuková, Džundová].

Радаслаў Калета

беларускай мовы для замежных навучэнцаў [Семянькевіч 2017: 32]. Алена Калечыц піша пра *беларускую мову як іншаславянскую* [Калечыц 2019]. Фармулёўка *беларуская мова як замежная* часта выкарыстоўваецца як абрэвіятуры БМЗ і БЯЗ [Важнік 2004] на ўзор *РКІІ (рускіі как иностранный)*. Але не выступае ў падручніках. Таццяна Рамза ў сваім вядомым дапаможніку піша пра *выкладанне беларускай мовы замежнай аўдыторыі* [Рамза 2010: 3] або пра *беларускую мову для японцаў* [Рамза, Кіёсава, Усуяма 2016]. Сяргей Важнік піша ў сваёй кнізе аб *замежных студэнтах* [Важнік, Савіцкая 2003: 5], іншае выданне ўзгадвае вывучэнне беларускай мовы грамадзянамі іншых краін (СНД) [Павловская і інш. 2012]. Пра паходжанне сваіх чытачоў нічога не піша Галіна Мыцык – у прадмове да яе кнігі чытаем, што яна для самастойнага вывучэння беларускай мовы студэнтамі, настаўнікамі, міністрамі, бізнесоўцамі і ўсімі, хто цікавіцца беларускай мовай і хоча яе вывучаць [Мыцык 2015: 3 і 4] (кніга напісаная на расійскай мове для расійскамоўных чытачоў). Антон Сомін падрыхтаваў свой самавучак беларускай мовы для расіян, выдадзены ў Маскве [Сомін 2017: 2]. У каталогу Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі у Мінску выкарыстоўваецца назва *беларуская мова як няродная*, які датычыць кніг па БМЗ і кніг для беларускіх школах з рускай мовай навучання. Беларускую мову як няродную ва ўмовах білінгвізму ўзгадвае таксама Садоўская [гл. Садоўская 2007: 103]. Раней іншы аўтар у такім кантэксце пісаў пра беларускую мову як другую ва ўмовах блізкароднаснага руска-беларускага білінгвізму [Іваноў 2001].

Фармулёўка *беларуская мова як замежная* выкарыстоўваецца сёння ў Беларусі супрацоўнікамі БДУ, МДАУ і Рэспубліканскага інстытута вышэйшай школы (РІВШ), дзе вядзецца праект распрацоўкі дзяржаўнага адукацыйнага стандарту і тыпавых тэстаў па беларускай мове як замежнай у рамках дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў на 2016–2020 гады пад кіраўніцтвам Л. Сямешкі [гл. Сямешка 2016]. У матэрыялах выдадзеных у Польшчы гаворка ідзе пра: *заняткі па беларускай мове* [Sajewicz 2000: 13], *беларускую мову для студэнтаў беларускай* [Sajewicz 2000: 13; Філіновіч 2007] або *расійскай філалогіі* [Грэсь 2012], *беларускую мову для студэнтаў першай ступені вышэйшай філалагічнай*

адукацыі [Jasińska-Socha 2017: 3] або проста пра *навучанне беларускай мове* [Сегень 2007]. Ларыса Пісарэк выкарыстоўвае фармулёўку *беларуская мова для небеларусаў*, *беларуская мова для замежных навучэнцаў* [Пісарэк 2012: 365]. Нічога прамым тэкстам не гаворыцца пра палякаў, робіць гэта толькі беларуская аўтарка, якая ўзгадваючы выданне Ніны Саевіч [Sajewicz 2000], піша пра *падручнікі беларускай мовы для польскамоўных* [Kozłowska-Doda 2019: 28]. У Польшчы фармулёўка *беларуская мова як замежная* не так папулярная – мы знайшлі яе ў працах двух аўтараў [гл. Пісарэк 2012; Калета 2016]. Тэрмінам *беларуская мова як замежная* (у тым ліку на польскай мове *język białoruski jako obcy*) карыстаецца аўтар дадзенага артыкула [напрыклад, Калета 2016], які прадстаўляе варшаўскую беларусістыку і які ў 2015 г. арганізаваў вялікую секцыю БМЗ (10 удзельнікаў) на VI-м Міжнародным кангрэсе беларусістаў [Калета 2017: 9]. На кафедры беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта ён ініцыяваў у 2015 г. адкрыццё Майстэрні беларусістычнай глотадыдактыкі і ў сваіх працах выкарыстоўвае таксама тэрмін *беларусістычная глотадыдактыка* (з польск. *glottodydaktyka białoruszenistyczna*), які яшчэ часам ужывае ў Беларусі Л. Сямешка [Сямешка 2018б: 67–69]⁶, і які пачалі ўжываць у назве секцыі нумар 11.9 *Беларусістычная глотадыдактыка: сучасная ўзроўнева-кампетэнтнасная парадыгма* (11 дакладчыкаў з Беларусі, Літвы, Польшчы і Украіны, мадэратар Надзея Старавойтава) падчас Восьмага Міжнароднага Кангрэса даследчыкаў Беларусі (Вільня, Літва, 27-29.09.2019).

(Ня)поўныя сінонімы БМЗ/БЯЗ у Беларусі:

навучанне беларускай мове іншаземцаў [Ляшук 1998], *навучанне беларускай мове чужаземцаў* [Ляшук 1998], *вывучэнне мовы замежных грамадзянамі* [Ляшук 1998], *вывучэнне беларускай мовы ў замежжы* [Ляшук 1998], *выкладанне беларускай мовы ў замежжы* [Ляшук 1998], *беларуская лінгва-методыка* [Ляшук 2000], *выкладанне беларускай*

⁶ Праўдападобна пад уплывам польскай літаратуры [гл. Калета 2017] як няпоўны сінонім лінгвадыдактыкі, напр. замежная глотадыдактыка, еўрапейская глотадыдактыка [гл. Сямешка 2018а: 72]. Зразумела, Л. Сямешка ўжывае яшчэ іншыя фармулёўкі, як лінгвадыдактычныя тэсты, вучэбна-дыдактычныя матэрыялы [гл. Сямешка 2018в: 69], лінгваметадычная база [гл. Сямешка 2019: 155].

Беларусістычная глотадыдактыка...

мовы інішаземцам [Ляшук 2000], лінгваметодыка беларускай мовы [Ляшук, Салаўёў 2001], выкладанне беларускай мовы для англамоўных навучэнцаў [Ляшук, Салаўёў 2001], выкладанне беларускай мовы інішаземцам [Ляшук, Салаўёў 2001], выкладанне беларускай мовы інішаземцамі [Хахоўскі 2006], вывучэнне беларускай мовы інішаземцамі [Кавалёва 2007], выкладанне беларускай мовы замежнай аўдыторыі [Рамза 2010], выкладанне беларускай мовы замежным навучэнцам [Любецкая 2012], выкладанне беларускай мовы замежнікам [Любецкая 2012], вывучэнне беларускай мовы грамадзянамі іншых краін (СНА) [Павловская і інш. 2012], беларуская мова для замежнікаў [Рамза 2016], выкладанне беларускай мовы інішафонам [Рамза 2016], беларуская мова для японцаў [Рамза, Кіёсава, Усуяма 2016], беларуская лінгвадыдактыка [Сямешка 2016], выкладанне беларускай мовы для замежных навучэнцаў [Семянкіў 2017], **беларуская мова для расіян** [Сомін 2017], выкладанне беларускай мовы замежным студэнтам і стажорам [Рамза 2018], **беларусістычная глотадыдактыка** [Сямешка 2018], **беларуская мова як інішаславянская** [Калечыц 2019], **беларуская мова як няродная** [Каталог НББ]

(Ня)поўныя сінонімы БМЗ/БЯЗ у Польшчы:

заняткі па беларускай мове [Sajewicz 2000], **беларуская мова для студэнтаў беларускай філалогіі** [Sajewicz 2000; Філіновіч 2007], навучанне беларускай мове [Сегень 2007], **беларуская мова для студэнтаў расійскай філалогіі** [Грэсь 2012], **беларуская мова для небеларусаў** [Пісарэк 2012], **беларуская мова для замежных навучэнцаў** [Пісарэк 2012], **беларуская мова як замежная** [Пісарэк 2012; Калета 2016], **беларуская мова для студэнтаў першай ступені вышэйшай філалагічнай адукацыі** [Jasińska-Socha 2017], **беларусістычная глотадыдактыка** [Калета 2017; Сямешка 2018: 67–69], **беларуская мова для польскамоўных** [Kozłowska-Doda 2019].

Тэрмін *глотадыдактыка* ў Беларусі яшчэ шырока не выкарыстоўваецца, бо ён не прыжыўся ў расійскай мове (там ўжываецца тэрмін *лінгвадыдактыка*), пад уплывам якой дагэтуль беларуская метадычная навука, хаця, зразумела, і беларуская дыдактыка мае свае традыцыі. Г. Чахоўскі так каментуе тэрмін *лінгва-*

дыдактыка: «У методыцы навучання замежнай мове побач з тэрмінам *методыка* ў 1980-я гг. пачаў шырока выкарыстоўвацца таксама тэрмін *лінгвадыдактыка*, прапанаваны для апісання мовы ў вучэбных мэтах. Апісанне, якое лічылася лінгвадыдактычным, уключала даследаванне падабенства і адрознення моў, вызначэнне зместу і структуры замежнай мовы, складанне моўных мінімумаў з навучальнымі мэтамі і некаторыя іншыя праблемы. Аднак сярод навукоўцаў няма адзінага меркавання аб змесце і прызначэнні гэтага тэрміна. Адно прытрымліваюцца яго пашыранага тлумачэння, які абазначае сукупнасць тэарэтычных і практычных пытанняў выкладання мовы і фактычна замяняе тэрмін “методыка”, другія (іх большасць) разглядаюць паняцці *методыка* і *лінгвадыдактыка* як сінонімы, трэція імкнуцца размежаваць названыя тэрміны і сцвярджаюць іх права на самастойнае існаванне. У гэтым выпадку *лінгвадыдактыка* трактуецца як агульная тэорыя навучання мове, якая распрацоўвае яе метадалагічныя асновы, у той час як *методыка* характарызуе працэс навучання канкрэтнай мове ў канкрэтных умовах яе выкладання (прыватная *методыка*) або раскрывае заканамернасці навучання мове (групе моў) па-за межамі канкрэтных умоў яе вывучэння (агульная *методыка*). Пагадзіўшыся з такім размежаваннем двух тэрмінаў, мы можам гаварыць аб лінгвадыдактычных асновах навучання мове і метадычных асновах навучання мове, размяжоўваючы аб’ект і прадмет кожнай з названых галін ведаў» [Хахоўскі 2006: 183]. У Польшчы радзей выкарыстоўваецца тэрмін *лінгвадыдактыка* ў дачыненні да замежных моў, часцей у дачыненні да навучання роднай мове. Беларускія даследчыкі таксама выкарыстоўваюць гэты тэрмін у гэтым кантэксце [напрыклад, Яленскі 2005]. У Беларусі часцей ідзе гаворка пра *беларускую лінгваметодыку* [Ляшук 2000: 2], *методыку выкладання беларускай мовы як замежнай* [напрыклад, Чахоўская 2006], *беларускую лінгвадыдактыку* [Сямешка 2016: 201; параўн. Важнік, Савіцкая 2003: 5]. Для нас фармулёўка *беларуская мова як замежная* больш адносіцца да практыкі выкладання, а тэрмін *беларусістычная глотадыдактыка* датычыць таксама навуковых (тэарэтычных) пытанняў (працэсаў), хаця часта яны выкарыстоўваюцца як сінонімы, кожны з якіх мае свой аб’ём. Г. Чахоўскі звяртаў увагу на шматбаковае

Радаслаў Калета

разуменне тэрмінаў на прыкладзе тэрміна *методыка*, які ў сучаснай тэорыі і практыцы навучання мове выкарыстоўваецца ў трох значэннях: методыка як вучэбная, навуковая і практычная дысцыпліна [Чахоўскі 2006: 180]. У адносінах да дысцыпліны “беларуская мова як замежная” – гэта навука аб законах і правілах навучання беларускай мове і спосабах авалодання і карыстання мовай [Чахоўскі 2006: 182].

У Польшчы *глотадыктыку* (грэцкае *glōtta* ‘мова’ і *didaktikós* ‘павучальны’, ‘які ўмеє навучаць’, *didascēin* ‘навучаць’) разумелі спачатку як навуку пра працэсы навучання і выкладання любой мовы – замежнай і роднай. Потым тэрмін гэты пачаў ужывацца толькі ў кантэксце замежных моў, найперш у Варшаве ў 1970-ых гадах і ў такім кантэксце мы яго ўжываем у сваіх працах. Тэрмін *глотадыктыка* выкарыстоўваецца і ў іншых краінах, напрыклад, Грэцыі, Італіі, Нямеччыне, але ў вузкім значэнні як практыка выкладання замежных моў, а не як навука пра працэсы выкладання і вывучэння замежных моў [Jaroszevska 2014: 54-55]. У польскай навуковай літаратуры доўга абмяркоўвалася пытанне, ці глотадыктыка з’яўляецца самастойнай навукай, абмяркоўваліся варыянты яе дэфініцыі, таму што гэта адносна маладая навука, хаця яна ўжо мае свой важны навуковы статус. У Польшчы (як у іншых заходніх краінах) абараняюцца ўжо кандыдацкія і нават доктарскія дысертацыі па глотадыктыцы. Ужо ў першым нумары часопіса «Беларуская мова як замежная» выкарыстоўваўся тэрмін *беларусістычная глотадыктыка*: «На наш погляд, беларусістыцы вельмі не хапала навуковых часопісаў, прысвечаных пытанням выкладання беларускай мовы як замежнай (і шырэй – пытанням беларусістычнай глотадыктыкі)» [Калета 2017: 9]. У беларускіх працах мы не знайшлі афіцыйнай дэфініцыі фармулёўкі *беларуская мова як замежная*, можа таму, што яна лічыцца агульнавядомай. Аднак, мы лічым, што ў дадзеным артыкуле варта растлумачыць прапанаваную намі падрабязную дэфініцыю беларусістычнай глотадыктыкі як самастойнай навукі [параўн. Miodunka 2016: 54]. Гэта наш голас у дыскусіі і запрашэнне для іншых даследчыкаў абмяркоўваць таксама тэарэтычныя пытанні. *Беларусістычная глотадыктыка* гэта галіна агульнай глотадыктыкі, аўтаном-

ная галіна гуманітарных навук, якая вядзе ўласныя даследаванні, карыстаючыся спадчынай, між іншым, мовазнаўства, педагогікі і агульнай дыдактыкі, сацыялінгвістыкі і псіхалінгвістыкі, якая займаецца тэарэтычным і практычным даследаваннем працэсаў засвойвання мовы вучнямі (дзецьмі, дарослымі, сталымі людзьмі), вывучэння і выкладання беларускай мовы як замежнай у шырокай шматаспектнай глотадыктычнай сістэме (*вучань – канал – настаўнік*). Яна даследуе функцыянаванне і элементы (адносіны паміж імі) згаданай сістэмы, на якія ўплываюць як моўныя, так і пазамоўныя фактары (напрыклад, матывацыя, умовы навучання). Беларусістычная глотадыктыка займаецца таксама культурознаўчымі аспектамі і міжкультурным дыялогам у вывучэнні і выкладанні беларускай мовы як замежнай, глотаметыкай выкладання беларускай мовы як замежнай, беларусістычнай педэўталогіяй⁸, падрыхтоўкай, дзяржаўным і сінхранічным апісаннем і ацэнкай глотадыктычных матэрыялаў, новымі тэхналогіямі ў вывучэнні і выкладанні беларускай мовы як замежнай, выкладаннем беларускай мовы як замежнай у Беларусі і ў іншых краінах свету, моўнай палітыкай і папулярназасцяў выкладання беларускай мовы як замежнай у свеце, гісторыяй выкладання беларускай мовы як замежнай, сертыфікацыяй беларускай мовы як замежнай, аналізам цяжкасцяў у вывучэнні і выкладанні беларускай мовы як замежнай, а таксама параўнальнай глотадыктыкай, выкарыстоўваючы ўласныя здабыткі і дасягненні глотадыктыкі іншых моў. Задача беларусістычнай глотадыктыкі гэта таксама прагназаваць, мадэрнізаваць і правяраць даследаваныя працэсы, дастаўляць новыя веды як пра іх, пра метады, тэхнікі і стратэгіі навучання і выкладання. Вылучаюць айчынную беларусістычную глотадыктыку, якая практыкуецца ў Беларусі, і замежную беларусістычную глотадыктыку, якая практыкуецца па-за межамі Беларусі ў розных краінах, напрыклад,

⁷ Праблематыкай вывучэння замежных моў у старасці займаецца галіна глотадыктыкі - *глотагерагогіка* (польск. *glottogeragogika*) [гл. Jaroszevska 2013].

⁸ Грэцкае *paideutes* ‘выкладчык, настаўнік’, *logos* ‘навука’ (польск. *pedeutologia*) – гэта галіна педагогікі, якая займаецца пытаннямі, якія датычаць настаўніка, такімі як напрыклад, адукацыя, здольнасці, схільнасці, рысы характару, індывідуальнасць, аўтарытэт і г.д. выкладчыкаў БМЗ.

Беларусістычная глотадыдактыка...

у Польшчы. Вось скарачаны варыянт дэфініцыі: *Беларусістычная глотадыдактыка* гэта навука, якая займаецца даследаваннем працэсаў засвойвання мовы вучнямі, даследаваннем працэсаў вывучэння і выкладання беларускай мовы як замежнай. Беларусістычная глотадыдактыка займаецца таксама культуразнаўчымі аспектамі і міжкультурным дыялогам у вывучэнні і выкладанні беларускай мовы як замежнай, глотаметыдыкай выкладання беларускай мовы як замежнай, беларусістычнай педэўталогіяй, падрыхтоўкай, апісаннем і ацэнкай глотадыдактычных матэрыялаў, новымі тэхналогіямі ў вывучэнні і выкладанні беларускай мовы як замежнай, выкладаннем беларускай мовы як замежнай у Беларусі і ў іншых краінах свету, моўнай палітыкай і папулярызаванай выкладання беларускай мовы як замежнай у свеце, гісторыяй выкладання беларускай мовы як замежнай, сертыфікацыяй беларускай мовы як замежнай, аналізам цяжкасцяў у вывучэнні і выкладанні беларускай мовы як замежнай, а таксама параўнальнай глотадыдактыкай, выкарыстоўваючы ўласныя здабыткі і дасягненні глотадыдактык іншых моў.

У вышэйпрыведзенай дэфініцыі ўвага засяроджваецца на замежніках (незалежна ад іх статусу турыста, імігранта, бізнесоўца і г.д.), якія вывучаюць беларускую мову. Такім чынам, гэтая дэфініцыя не датычыць вывучэння і выкладання беларускай мовы як роднай, успадкаванай, адноўленай, другой, ні засвойвання мовы без удзелу настаўніка. Варта каротка патлумачыць некаторыя вышэйзгаданыя фармулёўкі. Тэрмін *беларуская мова як другая* можа датычыць з аднаго боку замежнікаў, якія пражываюць у Беларусі і вывучаюць беларускую мову, а з другога боку, можа адносіцца да прадстаўнікоў беларускай нацменшасці, якія пражываюць у розных краінах свету. У такой сітуацыі тэрмін гэты з'яўляецца сінонімам тэрміну *беларуская мова як успадкаваная*. Беларускія аўтары паказваюць яшчэ іншы кантэкст, калі ўжываюць фармулёўкі *беларуская мова як другая ва ўмовах блізкароднаснага руска-беларускага білінгвізму* [Іваноў 2001] і *беларуская мова як няродная ва ўмовах білінгвізму* [гл. Садоўская 2007: 103]. У сваю чаргу, тэрмін *беларуская мова як адноўленая*⁹ да-

⁹ Польск. *język odzyskiwany*. Для гэтага тэрміна яшчэ не існуе ўстойлівага адпаведніка ў беларускай мове. У Інтэрнэце ёсць

тычыць расійскамоўных беларусаў (у Беларусі і за мяжой), якія вяртаюцца да актыўнага ўжывання беларушчыны.

Вышэйпрыведзеная дэфініцыя мае шмат супольнага з дэфініцыяй метадыкі Г. Чахоўскага: «Метыдыка выкладання беларускай мовы як замежнай з'яўляецца самастойнай навукай і ў той жа час пчыльна звязана з іншымі дысцыплінамі, выкарыстоўваючы назапашаныя імі факты. Сярод такіх навук вылучаюцца базісныя асноўныя для метадыкі. Да іх адносяцца лінгвістыка, педагогіка, псіхалогія, сацыялогія і беларусазнаўства. Звесткі іншых навук выкарыстоўваюцца ў метадыцы апасродкавана» [Чахоўскі 2006: 186].

Вельмі цешыць, што беларускі даследчык прызнае самастойнасць гэтай навукі. Аднак у навуковым асяроддзі, якое займаецца пытаннімі БМЗ, мы не заўважылі адмысловага адрознівання выкладання беларускай мовы расійскамоўным беларусам ад выкладання беларускай мовы замежнікам, прадстаўнікам беларускай нацменшасці¹⁰ ў розных краінах і г.д. Чытаючы польскую і беларускую навуковую літаратуру, можна было мець уражанне, што выкладанне беларускай мовы адно. Гэта можа нейкім чынам тлумачыць рэдкае выкарыстанне фармулёўкі *беларуская мова як замежная*. Напрыклад, Ларыса Пісарэк з Уроцлаўскага ўніверсітэта ў сваім дакладзе на V Міжнародным кангрэсе беларусістаў з аднаго боку піша пра беларускую мову як замежную, а з другога боку паведамляе, што аналізуе падручнікі для жыхароў Беларусі, якія слаба (або ўвогуле не) ведаюць беларускую мову [Пісарэк 2012: 365-366]. Тут няма супярэчнасці, бо аўтарка аналізуе розныя выданні, адны з якіх прызначаны для рускамоўных навучэнцаў, у тым ліку рускамоўных беларусаў, іншыя – для замежных навучэнцаў (без рускамоўнага пасрэдніцтва).

розныя варыянты перакладу – адноўленая мова, мова родная адноўленая, мова родная ў стане аднаўлення, адшуканая мова, рэінтрадукаваная мова, вернутая мова, вернутая ва ўжытак мова, нанова вывучаная мова. У нашым артыкуле ў якасці рабочага, прапануем варыянт перакладу беларуская мова як адноўленая.

¹⁰ Л. Плыгаўка ў такім кантэксце выкарыстоўвае фармулёўку *беларуская мова як родная*, а мы *беларуская мова як другая* або *беларуская мова як успадкаваная*. Для нас *беларуская мова як родная* датычыць беларусаў, якія вывучаюць сваю мову ў школе ў Беларусі.

Радаслаў Калета

Падобным чынам аналізуе пытанні выкладання БМЗ у вышэйшай школе Вольга Барысенка з МДЛУ. Яна вылучае ў сваім артыкуле розныя мэтавыя групы, якія вывучаюць беларускую мову менавіта як замежную: 1) дарослых, якія вывучалі беларускую мову ў школе, жывуць у Беларусі, але не гавораць па-беларуску ў штодзённым і прафесійным жыцці, але хацелі б аднавіць сваю камунікацыю на беларускай мове, 2) замежных студэнтаў, для якіх беларуская мова — гэта абавязковы прадмет, 3) нашчадкаў беларускіх эмігрантаў, 4) замежных спецыялістаў (філолагаў, палітолагаў, дыпламатаў), якія вывучаюць беларускую мову ў прафесійных мэтах [гл. Барысенка 2012: 393]. Аўтарка з аднаго боку ўсе групы залічвае да асоб, якія вывучаюць БМЗ, а з другога боку мае ўяўленне, што ўсе групы маюць іншыя родныя мовы, іншыя мэты навучання і ў сувязі з гэтым — што цікава — падкрэслівае неабходнасць разнастайнага метадычнага падыходу да кожнай групы [гл. Барысенка 2012: 393]. Барысенка сцвярджае таксама, што выкладанне БМЗ дакладна звязана з метадыкай выкладання беларускай мовы як роднай і метадыкай выкладання замежнай мовы [гл. Барысенка 2012: 393]. Любая глотыдактыка ўлічвае гэтыя дзве традыцыі, якія аднак адрозніваюцца практычнымі дэталямі і сэнна ствараюцца асобна матэрыялы для замежнікаў і беларусаў, якія вывучаюць беларускую мову. Калісьці матэрыялаў для замежнікаў было мала і выкарыстоўваліся лобя дыдактычныя матэрыялы, нават тыя для саміх беларусаў. Адлюстраванне гэтай практыкі бачым і ў навуковай літаратуры. У найноўшым артыкуле Барысенка два разы акрэслівае 2-хтомны падручнік Валентыны Пашкевіч [Pashkevich 1974, 1978], які быў напісаны для беларускіх эмігрантаў у Канадзе, як “узор сістэматызаванага і поўнага і практыка-арыентаванага курса беларускай мовы як замежнай” [Барысенка 2017: 16]. Далей аўтарка сцвярджае, што нягледзячы на тое, што падручнік быў заснаваны на граматыцы Браніслава Тарашкевіча, і сэнна ён “уяўляе цікавасць для спецыялістаў-філолагаў як першая прыступка развіцця тэорыі і практыкі выкладання беларускай мовы як замежнай у свеце” [Барысенка 2017: 17]. Пішучы пра славацкіх студэнтаў, якія вывучаюць беларускую мову ў Славакіі, Алена Калечыц сцвярджае: “Адсутнасць вучэбна-метадычных дапаможнікаў мы стараліся кампен-

сваць найбольш прыдатнымі для выкарыстання ў нашых умовах працамі, якія ўжо існуюць у навукова-метадычнай базе [...] Так, на занятках па культуры Беларусі студэнты разглядалі, чыталі і запаўнялі асобныя раздзелы з рабочага спытка, дадатку да падручніка «Чалавек і свет. Мая радзіма – Беларусь», з якім нашыя беларускія школьнікі працуюць у чацвёртым класе агульнаадукацыйнай школы” [Калечыц 2018: 45]. І далей: “У якасці рабочых спыткаў, з якімі славацкія студэнты працавалі як на занятках, так і дома, самастойна, прапаноўваліся матэрыялы, выдазеныя для беларускіх школьнікаў: «Беларуская мова. Спытак для замацавання ведаў. 1 клас» і «Беларуская мова. Спытак для замацавання ведаў. 2 клас»” [Калечыц 2018: 46]. Лілія Плыгаўка, якая даследуе беларускую мову ў Літве, з аднаго боку піша пра беларускую мову як мову беларускай этнічнай нацменшасці [гл. Плыгавка 2010], а з другога боку ў кантэксце гэтай нацменшасці ўзгадвае таксама БМЗ [гл. Плыгаўка 2017: 8, 30, 41], таму што, паводле яе слоў, яе артыкулы [гл. Плыгаўка 2001, 2006] пабудаваны на практычным матэрыяле выкладання беларускай мовы ў Літве, аднак могуць быць карыснымі і для тых, хто выкладае беларускую мову як замежную. Аўтарка мяркуе, што выкладанне беларускай мовы прадстаўнікам нацменшасці адрозніваецца ад выкладання беларускай мовы замежнікам: «Мэты вывучэння беларускай мовы як роднай і як замежнай блізкія, але ўсё ж розныя: як роднай — выхаванне павагі і ашчадных адносін да роднага слова і культуры; як замежнай — знаёмства з беларускай мовай як сукупнасцю поглядаў беларускага народа на рэчаіснасць, сродкам успрымання і бачання будовы свету і праз набыцця веды папулярызавання іншай для сябе мовы і культуры» [Плыгаўка 2006: 222; параўн., Чахоўскі 2006: 181]. Больш падрабязна пра спецыфіку выкладання беларускай мовы ў Літве аўтарка піша ў адным з раздзелаў сваёй кнігі [гл. Плыгаўка 2015].

Такім чынам, можна сфармуляваць шырэішую дэфініцыю беларусістычнай глотыдактыкі:

Беларусістычная глотыдактыка гэта галіна агульнай глотыдактыкі, аўтаномная галіна гуманітарных навук, якая вядзе ўласныя даследаванні, карыстаючыся спадчынай, між іншым,

Беларусістычная глотадыдактыка...

мовазнаўства, педагогікі і агульнай дыдактыкі, сацыялінгвістыкі і псіхалінгвістыкі, якая займаецца тэарэтычным і практычным даследаваннем працэсаў засвойвання мовы вучнямі (дзецьмі, дарослымі, стальмі людзьмі), вывучэння і выкладання беларускай мовы як роднай, успадкаванай (другой), адноўленай і замежнай у шырокай шматаспектнай глотадыдактычнай сістэме (*вучань – канал – настаўнік*). Яна даследуе функцыянаванне і элементы (адносінны паміж імі) згаданай сістэмы, на якія ўплываюць як моўныя, так і пазамоўныя фактары (напрыклад, матывацыя, умовы навучання). Беларусістычная глотадыдактыка займаецца таксама культуразнаўчымі аспектамі і міжкультурным дыялогам у вывучэнні і выкладанні беларускай мовы, метадыкай і тэхнікамі выкладання беларускай мовы, беларусістычнай педэўталогіяй, падрыхтоўкай, дыяхранічным і сінхранічным апісаннем і ацэнкай дыдактычных матэрыялаў, новымі тэхналогіямі ў вывучэнні і выкладанні беларускай мовы, выкладаннем беларускай мовы ў Беларусі і ў іншых краінах свету, моўнай палітыкай і папулярызатыяй выкладання беларускай мовы ў свеце, гісторыяй выкладання беларускай мовы, ацэнкай засваення беларускай мовы, аналізам цяжкасцяў у вывучэнні і выкладанні беларускай мовы, а таксама параўнальнай глотадыдактыкай, выкарыстоўваючы ўласныя здабыткі і дасягненні глотадыдактыкі іншых моў. Задача беларусістычнай глотадыдактыкі гэта таксама прагназаваць, мадэрнізаваць і правяраць даследчыя працэсы, дастаўляць новыя веды як пра іх, пра метады, тэхнікі і стратэгіі навучання і выкладання. Вылучаюць аічынную беларусістычную глотадыдактыку, якая практыкуецца ў Беларусі, і замежную беларусістычную глотадыдактыку, якая практыкуецца па-за межамі Беларусі ў розных краінах, напрыклад, у Польшчы. Вось скарачаны варыянт шырэішай дэфініцыі: *Беларусістычная глотадыдактыка* гэта навука, якая займаецца даследаваннем працэсаў засвойвання мовы вучнямі, вывучэння і выкладання беларускай мовы як роднай, успадкаванай (другой), адноўленай і замежнай. Беларусістычная глотадыдактыка займаецца таксама культуразнаўчымі аспектамі і міжкультурным дыялогам у вывучэнні і выкладанні беларускай мовы, метадыкай і тэхнікамі выкладання беларускай мовы, беларусістычнай педэўталогіяй, падрыхтоўкай, дыяхрані-

чным і сінхранічным апісаннем і ацэнкай дыдактычных матэрыялаў, новымі тэхналогіямі ў вывучэнні і выкладанні беларускай мовы, выкладаннем беларускай мовы ў Беларусі і ў іншых краінах свету, моўнай палітыкай і папулярызатыяй выкладання беларускай мовы ў свеце, гісторыяй выкладання беларускай мовы, ацэнкай засваення беларускай мовы, аналізам цяжкасцяў у вывучэнні і выкладанні беларускай мовы, а таксама параўнальнай глотадыдактыкай, выкарыстоўваючы ўласныя здабыткі і дасягненні глотадыдактыкі іншых моў.

У гэтай дэфініцыі фармулёўкі *беларуская мова, засвойванне, вывучэнне і выкладанне беларускай мовы* маюць шырокае значэнне, якое адносіцца да ўсіх магчымых сітуацыяў, як з удзелам настаўніка, так і без яго. На наша меркаванне, гэта дэфініцыя датычыць *агульнай беларусістычнай глотадыдактыкі*, а першая запрапанаваная дэфініцыя датычыла б *падрабязнай беларусістычнай глотадыдактыкі*, якая засяроджвае ўвагу толькі на БМЗ. Гэтае адрозненне лічым вельмі важным, таму што на практыцы выкладанне БМЗ і беларускае мовы як роднай адрозніваецца метадыкай, падыходам да вучня, мэтамі, умовамі навучання і г.д. Не ўсе матэрыялы, якія выкарыстоўваюцца на занятках для прадстаўнікоў беларускай нацменшасці, можна выкарыстаць на занятках з замежнікамі. З першай групай можна чытаць вершы (якіх многа ў падручніках¹¹) беларускіх класікаў, але гэта не мае сэнсу (на пачатковым узроўні) з кітайцамі ці іншымі замежнікамі. Неадрозніванне гэтых сітуацыяў з'яўляецца – паводле нас – частай метадычнай памылкай выкладчыкаў і аўтараў падручнікаў¹². Глотадыдактычныя матэрыялы павінны быць дастасаваныя да канкрэтнай аўдыторыі, на што – слупна – звярталі ўвагу і некаторыя беларускія даследчыкі [гл. Барысенка 2012: 393].

Суіснаванне вялікае колькасці фармулёвак і тэрмінаў даказвае, што кожнаму даследчыку

¹¹ Т. Рамза звяртае ўвагу, што ў падручніках для пачаткоўцаў прапануюцца неадаптаваныя аўтарскія тэксты беларускіх аўтараў альбо даецца разгорнуты агульнатэарэтычны курс беларускай мовы на сто старонак тэксту [Рамза 2016: 173].

¹² Іншая справа, што аўтары падручнікаў часта хочуць напісаць і прадаць сваю кнігу як мага большаму кругу чытачоў і таму заахвочваюць карыстацца ёю адначасова і расійскамоўных беларусаў, і замежнікаў, і ўсіх жадаючых [напрыклад, Кривицкий, Михневич, Подлужный 2008: 3].

Радаслаў Калета

варта заўсёды ўдакладняць сэнс эквівалентаў, якія ім выкароўваюцца, асабліва калі выкароўваюцца ўяўныя сінонімы, як *дыдактыка*, *методыка*, *лінгвадыдактыка*, *глатадыдактыка* і г.д., якія часта адносяцца да розных рэчаіснасцяў. Для нас, *беларусістычная глатадыдактыка* датычыць толькі замежнікаў і ў такім значэнні з’яўляецца сінонімам тэрміну *беларуская мова як замежная*. Аднак *беларусістычная глатадыдактыка* – гэта для нас пырэйшы тэрмін, які ахоплівае таксама тэарэтычныя і пазамоўныя пытанні, як культура (краіназнаўства, беларусазнаўства, лінгвакультуразнаўства, лінгвакультуралогія [параўн., Чахоўскі 2006: 194; Ляшчынская 2019]), глатадыдактычныя матэрыялы і г.д., а не толькі методыку (практыку) выкладання замежных моў.

Цяжка сказаць, ці прапанаваны намі тэрмін *беларусістычная глатадыдактыка* будзе шырэй выкарыстоўвацца ў навуковай літаратуры, але можа наш артыкул паспрыяе навуковай дыскусіі і папулярызацыі гэтай галіны навукі. Умацаванню яе навуковага характару несумнеўна спрыяла б выпрацоўка аднароднай тэрміналогіі (і аднолькавых дэфініцый), якую паслядоўна ўжывалі б беларускія і замежныя даследчыкі.

Літаратура

Барысенка В., 2012, *Праблемы выкладання беларускай мовы як замежнай у вышэйшай школе*, “Беларусіка = Albaruthenica”, т. 32, с. 392 – 394.

Барысенка В.У., 2017, *Вучэбна-метадычныя дапаможнікі па беларускай мове як замежнай. Дыяхранічны аспект*, “Беларуская мова як замежная”, № 1, с. 15 – 22.

Важнік С.А., 2004, *Беларуская мова як замежная: сацыялінгвістычны, лінгваметадычны і ўласна лінгвістычны аспекты*, [у:] Л.Н. Чумак і інш. (рэд.), *Язык и социум. Материалы VI Международной научной конференции, 3–4 декабря 2004 г.*, Мінск, с. 19 – 24.

Важнік С.А., Савіцкая І.І., 2003, *Культура і гісторыя беларусаў: тэксты і заданні. Вучэбны дапаможнік па практыцы беларускага маўлення для замежных студэнтаў*, Мінск.

Грэсь А., 2012, *Беларусая мова. Дапаможнік па беларускай мове для студэнтаў рускай філалогіі*, Беласток.

Іваню Я.Я., 2001, *Нацыянальна-культурная семантыка беларускай мовы як аб’ект лінгвакраіназнаўства (пры вывучэнні беларускай мовы як замежнай і як другой ва ўмовах блізкароднаснага руска-беларускага білінгвізму)*, [у:] *Беларуская мова: шляхі развіцця, кантакты, перспектывы: Матэрыялы III Міжнароднага кангрэса беларусістаў «Беларуская культура ў*

дыялогу цывілізацый» (Мінск, 21-25 мая, 4-7 снежня 2000 г.), Мінск, с. 285 – 290.

Кавалёва В.В., 2007, *Камунікацыйныя бар’еры ў вывучэнні фанетыкі беларускай мовы польскамоўнымі навучэнцамі*, “Працы Кафедры сучаснай беларускай мовы”, вып. 6. Мінск, с. 62 – 67.

Калета Р., 2016, *Беларуская мова як замежная ў Польшчы і ў свеце*, [у:] *Мова – Літаратура – Культура. Матэрыялы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна)*, Мінск, 15–16 верасня 2016 г., т. 1, Мінск, с. 159 – 165.

Калета Р., 2017, *Часопіс «Беларуская мова як замежная» ў даследаваннях беларусістычнай глатадыдактыкі*, «Беларуская мова як замежная», № 1, с. 7 – 12.

Калечыц А., 2018, *З досведу выкладання беларускай мовы як замежнай (ва ўмовах падрыхтоўкі спецыялістаў па праграме «Усходнеславянскія мовы і культуры» ва Універсітэце імя Канстанціна Філасафа ў Нітры (Славакія)*, «Беларуская мова як замежная», № 2, с. 44 – 48.

Калечыц А., 2019, *Вывучэнне фразеалагізмаў на занятках па беларускай мове як іншаславянскай*, «Беларуская мова як замежная», № 3, с. 19 – 25.

Клябанаў Д.Ф., 2011, *Краязнаўчы і біяграфічны матэрыял як сродак фармавання моўнай і культурнай кампетэнцыі пры вывучэнні беларускай мовы як замежнай (на матэрыяле дапаможніка Крок да кроку. Знаёмімся з Беларуссю. Мова. Культура. Краязнаўства*, [у:] *Мова – літаратура – культура. Матэрыялы VI Міжнароднай навуковай канферэнцыі*, Мінск, ч. 1, с. 16 – 21.

Кныш А.С., 2013, *Асаблівасці дзеяслоўнага кіравання (пры навучанні беларускай мове як замежнай)*, [у:] П. Карпіловіч і інш. (рэд.), *Контрастыўныя даследаванні языков і культур. Материалы Международного круглого стола, Минск, МГУЛУ, 29–30 октября 2012 года*, Мінск, с. 152 – 155.

Кривицкий А.А., Михневич А.Е., Подлужный А.И., 2008, *Белорусский язык. Для говорящих по-русски*, Мінск.

Лукашанец А.А., 2014, *Беларуская мова ў XXI стагоддзі: развіццё сістэмы і праблемы функцыянавання*, Мінск.

Любецкая К., 2012, *Слоўнік як сродак навучання беларускай мове як замежнай* [у:] С.М. Запрудскі, Г.А. Цыхун (рэд.), *Матэрыялы V Міжнароднага кангрэса беларусістаў “Новае слова ў беларусістыцы” (20-21 мая 2010 г.)*, Мінск, с. 388 – 392.

Ляшук В.М., 1998, *Актualізацыя праблемы навучання беларускай мове ў замежжы*, [у:] А.І. Сямешка і інш. (рэд.), *Беларуская мова ў другой палове XX стагоддзя. Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі (Мінск, 22–24 кастрычніка 1997 г.)*, Мінск, с. 308 – 311.

Ляшук В.М., 1999, *Выкладанне беларускай мовы як замежнай: да новых метадаў – праз натуралізацыю*, [у:] Н.П. Баранова і др. (рэд.), *Обучение взрослых иностранным языкам – традиции и перспективы. Материалы I Международной*

Беларусістычная глотадыдактыка...

- научно-практической конференции, Минск Беларусь, 20–21 мая 1999, Минск, с. 62 – 65.
- Ляшук В.М., 2000, «Праграма па спецыялізацыі «Беларуская мова як замежная»» Мінск.
- Ляшук В.М., Салаўёў П.А., 2001, *Навучанне камунікацыі ў курсе беларускай мовы англамоўным навучэнцам*, [у:] Д.Г. Богшэвіч і др. (сост.), *Стратэгіі камунікатывнага поведзення. Матэрыялы докладов Международной научной конференции, Минск Беларусь, 3–4 мая 2001 г., В трех частях, Часть третья*, Минск, с. 90 – 92.
- Ляшук В.М., Сямешка А.І., Папехіна А.А., Бадзевіч З.І., Басавя Г.І., Белакурская Ж.Я., Важнік С.А., Чахоўскі Г.К., Шкраба І.Р., 2000, *Праграмы спецыяльных курсаў па спецыялізацыі «Беларуская мова як замежная»*, Мінск.
- Ляпчынская В.А., 2019, *Лінгвакультуралогія як навука пра мову і культуру ў мове*, [у:] В.А. Ляпчынская, *Ідыяматэка беларускай мовы ў лінгвакультуралагічным асявятленні*, Мінск, с. 113 – 122.
- Мыцьцк Г., 2015, *По-белорусски? Пожалуйста! Па-беларуску? Калі ласка!*, Мінск.
- Павловская Н.Ю. і інш., 2012, *Белорусский язык для стран СНГ: учебник*, Москва.
- Пісарэч А., 2012, *Пытанні моўных наводзінаў беларусаў у падручніках беларускай мовы для замежных навучэнцаў*, [у:] С.М. Запрудскі, Г.А. Цыхун (рэд.), *Новае слова ў беларусістыцы. Мовазнаўства. Матэрыялы V Міжнароднага кангрэса беларусістаў*, Мінск, 20–21 мая 2010 года, Мінск, с. 365 – 373.
- Плыгаўка А.А., 2001, *Спецыфіка выкладання беларускай мовы ва ўмовах полілінгвістычнай інтэрферэнцыі*, [у:] Н.Н. Арват і др. (рэд.), *Проблемы преподавания и изучения русского языка в школе и вузе на современном этапе. Материалы международной науч.-практ. конференции, 9–10 октября 2001 г., Нежин*, с. 52 – 55.
- Плыгаўка А.А., 2006, *З вопыту выкладання беларускай мовы ў Літве (камунікатыўны аспект)*, [у:] *Беларуска-руска-польскае супастаўляльнае мовазнаўства, літаратуразнаўства, культуралогія: Acta Albaruthenica, Rossica, Polonica: VII міжнародная навуковая канферэнцыя: зборнік навуковых артыкулаў*, Віцебск, с. 222 – 224.
- Плыгаўка А.А., 2015, *Беларуская мова ў адукацыйным працэсе полікультурнага рэгіёна і спецыфіка яе выкладання*, [у:] А.А. Плыгаўка, *Беларуская мова ў полікультурным рэгіёне (паўднёва-ўсходняя тэрыторыя Літоўскай Рэспублікі)*, Мінск, с. 56 – 66.
- Пыгаўка А.А., 2017, *Беларуская мова ў полікультурным рэгіёне Літоўскай Рэспублікі: гісторыя, сучасны стан, тэндэнцыі развіцця. Аўтарэфэрат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені доктара філалагічных навук па спецыяльнасці 10.02.01 – беларуская мова*, Мінск.
- Плыгавка А.А., 2010, *Изучение белорусского языка в Литве как один из аспектов балто-славянских лингвистических исследований*, „Kalba ir kontekstai”, т. 3, д. 2, с. 145 – 155.
- Ракава А.А., 2015, *Агляд электронных сеткавых рэсурсаў па беларускай мове як замежнай для носьбітаў рускай, украінскай і польскай моў*, [у:] *Усходнеславянскія мовы ў сучаснай лексікаграфіі. Зборнік навуковых артыкулаў*, Мінск, с. 205 – 207.
- Ракава А., 2017, *Электронны навучальны курс па беларускай мове як замежнай*, «Беларуская мова як замежная», № 1, с. 22 – 31.
- Рамза Т., 2010, *Беларуская мова? З задавальненнем!*, Мінск.
- Рамза Т., 2016, *Пазамоўная інфармацыя ў дапаможніках па беларускай мове для замежнікаў: ці ёсць крытэрыі аббору?*, [у:] *Мова – Літаратура – Культура. Матэрыялы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна)*, Мінск, 15–16 верасня 2016 г., т. 1, Мінск, с. 172 – 175.
- Рамза Т.Р., 2018, *Беларуская мова як замежная на філалагічным факультэце БДУ*, [у:] Е.А. Пригодич (рэд.), *Іностранные языки: инновации, перспективы исследования и преподавания. Материалы международной научно-практической конференции, Минск, 22–23 марта 2018 г.*, Минск, с. 51 – 67.
- Рамза Т., Кіёсава С., Усуяма Т., 2016, *Спрабуйма! Азнамляльна-пачатковы курс беларускай мовы для японцаў*, т. 1, Цукуба.
- Садоўская А.А., 2007, *Беларуская фразеалогія як аб’ект лінгвакультуразнаўства*, «Працы Кафедры сучаснай беларускай мовы», вып. 6, Мінск, с. 103 – 110.
- Сегень Л., 2007, *Беларуская мова. Дапаможнік для студэнтаў беларускай філалогіі. Курс 1*, Беласток.
- Семянькевіч А., 2015, *Сучасныя тэхналогіі падрыхтоўкі выкладчыкаў беларускай мовы як замежнай*, [у:] А.М. Ансімі (рэд.), *Зборнік матэрыялаў Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Моўныя правы і іх абарона»*, 28 сакавіка 2015 г., т. 1, Мінск, с. 235 – 236.
- Семянькевіч А., 2017, *Выкладанне беларускай мовы як замежнай у Мінскім дзяржаўным лінгвістычным універсітэце*, «Беларуская мова як замежная», № 1, с. 31 – 36.
- Сомін А.А., 2017, *Белорусский язык. Самоучитель*, Москва.
- Старавойтава Н.П., 2016, *Інтэрактыўныя падыходы ў выкладанні беларускай мовы як замежнай: моўная гульня*, [у:] *Мова – Літаратура – Культура. Матэрыялы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна)*, Мінск, 15–16 верасня 2016 г., т. 1, Мінск, с. 193 – 198.
- Супрунчук М.В., 2016, *Граматычныя памылкі сербаў пры засваенні беларускай мовы*, [у:] *Мова – Літаратура – Культура. Матэрыялы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна)*, Мінск, 15–16 верасня 2016 г. У дзвюх частках, частка 2, у аўтарскай рэдакцыі, Мінск, с. 198 – 200.

Радаслаў Калета

- Сысой Н.М., 2008, *Прафесійная кампетэнцыя выкладчыка беларускай мовы як замежнай*, «Працы Кафедры сучаснай беларускай мовы», № 7, с. 107 – 110.
- Сямешка Л.І., 2016, *Кампаненты зместу навучання беларускай мове як замежнай у кантэксце сучаснай адукацыйнай парадыгмы*, [у:] *Мова – Літаратура – Культура. Матэрыялы VIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі (да 90-годдзя прафесара Льва Міхайлавіча Шакуна)*, Мінск, 15–16 верасня 2016 г., т. 1, Мінск, с. 201 – 204.
- Сямешка Л., 2017, *Міжнародная летняя школа беларусістыкі: з гісторыі правядзення*, «Беларуская мова як замежная», № 1, с. 37 – 41.
- Сямешка Л., 2018а, *Міжнародная летняя школа беларусістыкі: мэты і матывы вывучэння беларускай мовы. Інтэрв’ю з кіраўніком адукацыйна-культурніцкага праекта “Міжнародная летняя школа беларусістыкі” Лідзіяй Сямешка*, «Беларуская мова як замежная», № 2, с. 13 – 18.
- Сямешка Л., 2018б, *Праграма Беларускай мовы як замежнай у кантэксце сучаснай культурна-філасофскай інтэгрэцыі мовы і кампетэнтнаснай адукацыйнай парадыгмы*, «Беларуская мова як замежная», № 2, с. 66 – 76.
- Сямешка Л.І., Барысенка В.У., Рамза Т.Р., Якуба С.М., 2016, *Лексічны мінімум па беларускай мове як замежнай: элементарны ўзровень (А1). Агульнае валоданне*, Мінск.
- Сямешка Л.І., Барысенка В.У., Кныш Л.С., Рамза Т.Р., Якуба С.М., 2017, *Лексічны мінімум па беларускай мове як замежнай: базавы ўзровень (А2): агульнае валоданне*, Мінск.
- Сямешка Л.І., Барысенка В.У., Кныш Л.С., Рамза Т.Р., Якуба С.М., 2019, *Лексічны мінімум па беларускай мове як замежнай: базавы ўзровень (А2). Агульнае валоданне: для замежных навучэнцаў*, Мінск.
- Сямешка Л.І., Барысенка В.У., Кныш Л.С., Якуба С.М., 2017, *Тэсты па беларускай мове як замежнай: элементарны ўзровень (А1). Агульнае валоданне. Базавы ўзровень (А2). Агульнае валоданне: для замежных навучэнцаў*, Мінск.
- Сямешка Л.І., Барысенка В.У., Кныш Л.С., 2018, *Тэсты па беларускай мове як замежнай: сярэдні (парогавы) ўзровень (В1). Агульнае валоданне. Сярэдні (павышаны) ўзровень (В2). Агульнае валоданне*, Мінск.
- Сямешка Л.І., Барысенка В.У., Кныш Л.С., Якуба С.М., 2019, *Тэсты па беларускай мове як замежнай: элементарны ўзровень (А1). Агульнае валоданне. Базавы ўзровень (А2). Агульнае валоданне: (з электронным дадаткам): для замежных навучэнцаў*, Мінск.
- Сямешка Л.І., Барысенка В.У., Кныш Л.С., 2019, *Тэсты па беларускай мове як замежнай: сярэдні (парогавы) ўзровень (В1). Агульнае валоданне. Сярэдні (павышаны) ўзровень (В2). Агульнае валоданне*, Мінск.
- Сямешка Л.І. і інш., 1999, *Гаворым па-беларуску. Вучэбны дапаможнік па беларускай мове для замежных навучэнцаў*, пад рэд. Л.І. Сямешкі, Мінск.
- Філіновіч А., 2007, *Беларуская мова. Дапаможнік для студэнтаў беларускай філалогіі. Курс 2*, Беласток.
- Хоміч М.В., 2010, *Беларускія і польскія прасадыхныя адзінкі на занятках беларускай мовы як замежнай: кампаратывны аспект*, «Працы Кафедры сучаснай беларускай мовы», № 9, с. 110 – 114.
- Чахоўская Т.Л., 2006, *Метады даследавання ў методыцы выкладання беларускай мовы як замежнай*, «Працы Кафедры сучаснай беларускай мовы», № 5, с. 175 – 180.
- Чахоўскі Г.К., 2006, *Методыка выкладання беларускай мовы інішаземцам як вучэбная, навуковая і практычная дысцыпліна*, «Працы Кафедры сучаснай беларускай мовы», вып. 5. *Да 70-годдзя з дня нараджэння доктара філалагічных навук, прафесара Арнольда Яфімавіча Міхневіча*, с. 180 – 196.
- Чахоўскі Г.К., 2011, *Сістэма сродкаў навучання беларускай мове як замежнай*, «Працы Кафедры сучаснай беларускай мовы», № 10, с. 97 – 106.
- Якуба С.М., 2013, *Творы Якуба Коласа ў сістэме навучання беларускай мове як замежнай*, [у:] З.М. Камароўская, Г.С. Споруш (склад.), *Каласавіны: Якуб Колас. Чалавек. Эпоха. Час. Матэрыялы XXVII навуковай канферэнцыі, прысвечанай 130-годдзю з дня нараджэння Якуба Коласа, 2-3 лістапада 2012 г.*, Г. Мінск, Мінск, с. 222 – 229.
- Яленскі М.Г., 2005, *Методыка выкладання беларускай мовы. Сучасная лінгвадыдактыка*, Мінск.
- Jaroszewska A., 2013, *Nauczanie języków obcych seniorów w Polsce. Analiza potrzeb i możliwości w aspekcie międzykulturowym*, Kraków.
- Jaroszewska A., 2014, *O glottodydaktyce słowami glottodydaktyków*, «Języki Obce w Szkole», № 4, с. 52 – 66.
- Jasińska-Socha T. i in., 2017, *Język białoruski (poziom początkujący i średnio zaawansowany)*, pod red. R. Kalety, Warszawa.
- Kaleta R., 2018, *Błędologia w glottodydaktyce białorusnistycznej*, Warszawa.
- Kozłowska-Doda J., 2019, *Da гісторыі ўжывання слоў талерантнасць, памяркоўнасць і цяраплінасць у беларускай мове. Дыяграфічны аспект*, «Acta Polono-Ruthenica» XXIV/3, с. 19 – 34.
- Ľašuková V., Džundová I., *Slovensko-bieloruské vzťahy: stav a perspektívy výskumu*, <http://www.slavu.sav.sk/publikacie/09-lasukova-dzundova.php> [25.05.2019].
- Sajewicz N., 2000, *Materiały do praktycznej nauki języka białoruskiego*, Lublin.
- Miodunka W.T., 2016, *Glottodydaktyka polonistyczna. Pochodzenie – stan obecny – perspektywy*, Kraków.
- Pashkievich V., 1974, 1978, *Fundamental Byelorussian = Беларуская мова*, рэд. А. Adamovich, т. 1-2, Toronto.